

Han Jordaan en Marijcke Schillings

Organisatie van bestuur en rechtspraak in de Nederlandse Caraïbische wereld (*)

A. Organisatie koloniaal bestuur vanuit Nederland

Periode tot 1795

1. West-Indische Compagnie (1621 - 1791)

De West-Indische Compagnie (WIC) werd door de Staten-Generaal ingesteld. Dit laatste orgaan delegeerde een deel van zijn soevereiniteit aan de WIC, maar het behield de uiteindelijke oppersovereiniteit over de in bezit genomen gebieden. De compagnie handelde in naam van de Staten-Generaal, die genomen besluiten altijd konden controleren, wijzigen of afkeuren. De Staten-Generaal hielden de hogere krijgsvoering en de benoeming van zekere ambten aan zich. Daarnaast fungeerden de Staten-Generaal als hof van revisie voor uitspraken in rechtszaken in de koloniën. Het octrooi van de WIC van 1621 en het Regeringsreglement of *Ordre van Regieringe* van 1629, een uit 69 artikelen bestaand stuk waarin de hoofdlijnen van bestuur, rechtspraak en wetgeving waren vastgelegd, vormden de basis van het staats- en administratief recht van Nederlands Amerika. Het octrooi dat bij de reorganisatie van de WIC in 1674 was gehandhaafd, eindigde bij het opheffen van deze organisatie in 1791. Het Regeringsreglement verloor zijn kracht pas uiteindelijk in de tweede helft van de negentiende eeuw.

De WIC was bestuurlijk georganiseerd in vijf kamers. Delegaties uit ieder van deze kamers, vermeerderd met een lid van de Staten-Generaal vormden het centrale bestuur: de Heren Negentien, vanaf 1674 de Heren Tien. De stadhouders Willem IV en Willem V fungeerden beiden als opperbewindhebber, een in 1749 ingestelde functie. Het beleid werd vastgesteld door de Heren Negentien/Tien en volgens een bepaalde verdeling uitgevoerd door de kamers. Het centrale bestuur kwam aanvankelijk twee- tot driemaal per jaar gedurende enkele weken bijeen; vanaf 1684 nog slechts eenmaal per jaar. De kamers Amsterdam en Zeeland wisselden elkaar af als presidiale kamer en waren in die hoedanigheid verantwoordelijk voor het voorbereiden van de vergaderingen en het controleren van de uitvoering door de verschillende kamers van het vastgestelde beleid. De advocaat-generaal, die in dienst was van de kamer Amsterdam, trad op als secretaris van de bewindhebbers. De Heren Negentien/Tien benoemden de lokale bestuurders overzee en voorzagen hen van een uitgebreide instructie. Gouverneurs en directeuren van de WIC legden verantwoording af voor hun beleid op vergelijkbare wijze als de Hoge Regering in Azië. Vanaf hun verovering werden Curaçao, Aruba en Bonaire rechtstreeks door de WIC bestuurd. St. Eustatius, St. Maarten en Saba waren aanvankelijk patroonschappen¹, maar vielen in 1683 (St. Eustatius en Saba) en 1704 (St. Maarten) terug aan de WIC. Van de koloniën op de Wilde Kust werden alleen Demerary en Essequibo direct door de WIC bestuurd; Suriname en Berbice stonden onder het gezag van een sociëteit (zie hieronder). De dagelijkse contacten met de overzeese gebieden werden door individuele kamers verzorgd. Daarbij was de kamer Amsterdam vooral gericht op de eilanden en de kamer Zeeland op de koloniën op de Wilde Kust.

(*) Dit overzicht werd eind 2006 gemaakt ten behoeve van het project 'The Dutch in the Caribbean World, c. 1670-c. 1870' (Huygens ING; www.huygens.knaw.nl). Zie ook beknopte beschrijvingen van archiefvormers (creators) in de project database.

¹ Enkele jaren na de oprichting van de WIC werd de mogelijkheid gecreëerd zogenaamde patroonschappen te stichten. De patroons, kapitaalkrachtige particulieren, konden van de WIC toestemming krijgen om voor eigen rekening kolonisatieprojecten te entameren. Zij werden daarbij verantwoordelijk voor de defensie en rechtshandhaving in de in bezit genomen gebieden.

2. Directie ad interim van de West-Indische Koloniën (1791 - 1792)

Na de opheffing van de WIC keerden de door deze organisatie bestuurde koloniën terug in de 'boezem van H.H^o.M^o.' De Staten-Generaal belastten het in 1747 ingestelde college van 'gedeputeerden tot de West-Indische Zaken' als Directie ad interim met het beheer van deze koloniën, dit in afwachting van een definitief bestuur. De Heren Tien mochten voorlopig wel hun werkzaamheden voortzetten onder toezicht van de Directie ad interim.

3. Raad der Amerikaanse Koloniën en Bezittingen (1792 - 1795)

In 1792 werd de Raad der Amerikaanse Koloniën en Bezittingen ingesteld, of kortweg Raad van Koloniën. De rechten en plichten waren vastgelegd in een 'Reglement van de Raad der Koloniën'. Er kwam een centraal bestuur bestaande uit elf personen die door de verschillende provincies waren afgevaardigd. De stadhouder had als 'Gouverneur-Generaal der Koloniën' altijd toegang tot de vergaderingen, bekleedde desgewenst het voorzitterschap en had een beslissende stem. De Raad behartigde alle West-Indische zaken uit naam van de Staten-Generaal die het opperbestuur behielden. In de steden waar de kamers van de WIC gevestigd waren geweest, werden departementen ingericht. Hier resideerden de 'Commissarissen van de West-Indische Handel', die echter niet zelfstandig konden opereren maar volledig ondergeschikt waren aan het generaal bestuur.

4. Sociëteit van Suriname (1683 - 1795)

De in 1667 door een Zeeuwse oorlogsvloot onder Abraham Crijnssen veroverde Engelse kolonie Suriname kwam officieel in Nederlands bezit bij de Vrede van Westminster in 1674. Zeeland weigerde in eerste instantie om de kolonie af te staan aan de WIC. De Staten van Zeeland claimden dat de kolonie hen toekwam omdat zij opdracht hadden gegeven tot de expeditie van Crijnssen, maar de Staten-Generaal stelden daar tegenover dat zij voor de financiering hadden gezorgd. In 1672 werd een voorlopig compromis bereikt waarbij de Staten van Zeeland het bestuur over de kolonie kregen en de Staten-Generaal zorg droegen voor de defensie. In 1682 verklaarden de Staten van Zeeland zich uiteindelijk bereid Suriname te verkopen aan de Tweede WIC, die echter niet in staat bleek om dit te financieren. De overname werd uiteindelijk mogelijk gemaakt door de oprichting in 1683 van de Sociëteit van Suriname, waarin naast de WIC nog twee partijen participeerden: de stad Amsterdam en de particulier Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck. De familie Van Aerssen van Sommelsdijck stapte in 1770 uit de Sociëteit van Suriname. Na liquidatie van de Tweede WIC in 1791, bleef Amsterdam nog als enige participant over. De Sociëteit van Suriname ging in 1795 met de Raad der Koloniën en de Directie van Berbice op in het Committé tot de Zaken van de Koloniën, het West-Indisch Comité.

5. Directie van Berbice (1714/1720 - 1795)

Om de kolonie beter tot bloei te kunnen brengen, besloten de Amsterdamse kooplieden die na 1712 het patroonschap van de Zeeuwse familie Van Pere in eigendom hadden kregen, in 1714 een maatschappij op te richten, die door de uitgifte van aandelen werd gefinancierd: de Sociëteit of Directie van Berbice. Er is enige gelijkenis met het vroegere patroonschap van de zeventiende eeuw. De toevoer van slaven uitgezonderd, stond de Directie organisatorisch geheel los van de WIC (Octrooi 1732). De Directie in Amsterdam telde zeven directeuren en hield haar eerste vergadering op 4 oktober 1720. Zij was verantwoordelijk voor bestuur en verdediging van de vestiging en stelde daarvoor ter plaatse een gouverneur aan. De grote slavenopstand van 1763-1764 in Berbice bracht de Directie in flinke (financiële) problemen. Na 1783 financierden de Staten van Holland bestuurs- en verdedigingskosten mee. Eind 1795 ging de Directie op in het Committé tot de Zaken van de Koloniën, het West-Indisch Comité.

Periode 1795 - 1816

Gedurende een belangrijk deel van deze periode zijn de West-Indische koloniën in Engelse handen: Curaçao, Aruba en Bonaire van 1800 tot 1802 en vervolgens van 1807 tot 1816; de drie Bovenwindse eilanden van 1801 tot 1802 en daarna van 1810 tot 1816; Suriname van 1799 tot 1802 en van 1804 tot 1816; Berbice, Demerary en Essequibo van 1796 tot 1802 en vanaf 1803 permanent, een situatie die in 1814 werd geformaliseerd.

6. Committé tot de Zaken van de Koloniën en Bezittingen op de kust van Guinea en Amerika (1795 - 1801)

Daar de onderlinge samenwerking tussen de Raad van Koloniën en de Sociëteiten van Berbice en Suriname slecht verliep, werd besloten om te komen tot één generaal bestuur. Op 1 november 1795 gingen de drie bestuursorganisaties op in het 'Committé tot de Zaken van de Koloniën en Bezittingen op de kust van Guinea en Amerika', of kortweg het 'West-Indisch Comité'. Dit comité zetelde in Den Haag en bestond uit 25 leden, opnieuw vertegenwoordigers van de verschillende provincies. Er werden drie afdelingen gevormd: Politie en Justitie, Militie en Defensie en Commercie en Financiën.

7. Raad van Amerikaanse Koloniën en Etablissements (1801 - 1806)

Het veelhoofdige bestuur van het West-Indisch Comité bleek weinig efficiënt. Daarom werd in 1801 de Raad der Amerikaanse Koloniën en Etablissements ingesteld, die slechts vijf leden telde en aanvankelijk in vergelijkbare afdelingen was opgedeeld als zijn voorganger. In de loop van 1802 werden deze afdelingen echter opgeheven.

8. Ministerie van Koophandel en Koloniën (1806 - 1808)

Koning Lodewijk Napoleon schafte bij zijn aantreden de collegiale bestuursvorm af en stelde een ministerie van Koophandel en Koloniën in. Binnen dit departement bleef de voormalige Amerikaanse Raad administratief gehandhaafd als de divisie West, maar nu onder een eenhoofdig gezag.

9. Ministerie van Marine en Koloniën (1808 - 1810)

In 1808 kwam er een ministerie van Marine en Koloniën. Op dat moment waren alleen de drie Bovenwindse eilanden nog in Nederlandse handen. Na de inlijving van het koninkrijk bij het Franse keizerrijk in 1810 bleef het ministerie van Marine en Koloniën bestaan. Er kwam een afzonderlijke *Division Hollandaise* in Parijs die tot 1814 heeft bestaan maar alleen nog de Nederlandse kolonie in West-Afrika bestuurde; in 1810 werden de laatste Nederlandse gebieden in het Caraïbisch gebied - St. Eustatius, St. Maarten en Saba - door de Engelsen bezet.

Periode na 1816

10. Ministerie van Koloniën

In 1816 werden de zes eilanden en Suriname conform de Londense Conventie van 1814 weer aan Nederland overgedragen. Aangezien de Engelsen deze koloniën als bezittingen van de koning beschouwden, geschiedde de teruggave aan koning Willem I persoonlijk. De gebieden bleven aanvankelijk drie afzonderlijke koloniën: Suriname, de drie Bovenwindse en de drie Benedenwindse eilanden. Volgens de Grondwet van 1814 had de koning, bij uitsluiting van de Staten-Generaal, het opperbehoor over de koloniën. De koning benoemde de gouverneurs en bepaalde het Nederlandse koloniale beleid. De koloniale aangelegenheden werden behandeld door het ministerie van Koloniën. De regeringsreglementen werden bij Koninklijk Besluit (K.B.) vastgesteld. In 1840 kwam er een

eerste wijziging in de positie van de koloniën als een privé-domein van de koning. In de in dat jaar in werking tredende grondwet werden de ministeriële verantwoordelijkheid en de medezeggenschap van de Staten-Generaal ten aanzien van de koloniale begrotingen geregeld. Met de Grondwet van 1848 kwam er definitief een einde aan de bestuurlijke verantwoordelijkheid van de Koning; deze berustte voortaan bij Nederlandse regering. Daarmee kregen de Tweede en Eerste Kamer als medewetgevers met koloniale aangelegenheden te maken. Volgens deze grondwet dienden ook reglementen voor de regeringen van de koloniën Suriname en Curaçao – deze laatste kolonie omvatte sinds 1845 alle zes de eilanden - te worden vastgesteld. Dat gebeurde uiteindelijk pas in 1865.

B. Organisatie van koloniaal bestuur en rechtspraak in Aruba, de Nederlandse Antillen, Suriname en Guyana

Periode tot 1828

1a. Curaçao, Bonaire en Aruba

De regeling van het bestuur van Curaçao en de onderhorige eilanden Bonaire en Aruba was vastgelegd in de instructie voor de directeur (ook wel aangeduid als gouverneur). De directeur ontving zijn commissie en instructie van de Heren Negentien en vanaf 1674 van de Heren Tien, na bekrachtiging door de Staten-Generaal. Tussen 1646 en 1664 was Petrus Stuyvesant directeur van zowel Curaçao met de onderhorige eilanden Aruba en Bonaire als Nieuw-Nederland. Hij was in de laatstgenoemde kolonie gestationeerd. Op Curaçao was er in deze periode een vice-directeur die echter een semi-autonome status had en rechtstreeks met de bewindhebbers in de Republiek in verbinding stond. In de notulen van de raadsvergaderingen van Nieuw-Nederland wordt dan ook geen informatie aangetroffen met betrekking tot Curaçao, noch zijn er in Nieuw-Nederland resoluties ten aanzien van Curaçao genomen².

Bestuur en civiele en criminele justitie waren opgedragen aan een raad die een in de loop der tijd wisselende samenstelling had. Bepaald was dat de raad uit niet meer dan zeven personen mocht bestaan. In de raad hadden naast de directeur de hoogste civiele en militaire dienaren van de WIC zitting en verder vertegenwoordigers van de vrije burgers. De directeur zat de raad voor en had een dubbele stem in het geval de stemmen zouden staken. Met het aantreden in 1740 van Isaac Faesch (1740-1758) verloor de directeur deze dubbele stem in rechtszaken, dit in verband met machtsmisbruik door diens voorganger. Twee leden uit het college van de raad werden gecommiteerd 'omme de processen en andere incidenteele saken te faciliteeren'. Dit waren de raden-commissarissen tot het houden der dingtalen. Zij verhoorden onder meer verdachten in criminele zaken en getuigen. Daarnaast werden kleine civiele zaken (tot 300 peso) afgedaan door het in 1717 ingestelde college van 'Commissarissen van Mindere Questiën en Verschillen' ook wel aangeduid als de Kleine Raad. Deze bestond uit vijf commissarissen terwijl de directeur als voorzitter optrad. De secretaris van de Grote Raad was tevens secretaris van de Kleine Raad. In 1746 werd de Kleine Raad ontbonden en vervangen door een driemanschap van twee extra-ordinaire raden en de fiscaal als president. Er was een beroepsmogelijkheid bij de Grote Raad. Na drie jaar keerde men terug naar de oude situatie: er werden vijf commissarissen voor 'Mindere Questiën en Geschillen' benoemd; een van hen fungeerde als voorzitter. In 1757 werd bij resolutie van de Heren Tien een afzonderlijke secretaris voor de Kleine Raad benoemd, waarna de administratie van Kleine en Grote Raad werd gescheiden.

² Wel heeft Stuyvesant een eigen dossier met betrekking tot Curaçao gevormd, dat uiteenlopend materiaal (o.a. resolutieboek Curaçao 1643-1644; correspondentie; instructies; cognosementen) bevat voor de periode 1643 tot 1664. Deze zogenaamde *Curaçao Papers* zijn integraal gepubliceerd (zie de beknopte literatuurlijst).

Na opheffing van de WIC voerde de directeur het bestuur namens de Staten-Generaal. Tijdens de Engelse tussenbesturen (1800-1802 en 1807-1816) bleef de Nederlandse bestuursstructuur intact. In 1804 stelde het Staatsbewind van het Bataafs Gemenebest een provisionele instructie voor de politieke regering van het eiland Curaçao vast. Daarbij werd bepaald dat deze kwam te berusten bij een gouverneur en zes raden van politie: de fiscaal en de boekhouder-generaal die uit hoofde van hun functie zitting hadden in de raad met een adviserende stem en vier door de ingezetenen gekozen raadsleden. Deze vier raadsleden hadden voor een periode van acht jaar zitting in de raad, waarbij om de twee jaar een nieuw raadslid werd gekozen. De raad werd geassisteerd door de eerste secretaris en bij diens afwezigheid door diens plaatsvervanger. De raad oefende naast zijn algemene bestuurstaken ook het toezicht uit op financiële administraties (kerken, armen en openbare administraties betreffende wezen, minderjarigen en andere onder toezicht gestelde personen). Verder behandelde de raad onder meer ook verzoeken om manumissie van slaven. Besluiten betreffende de defensie werden in een gemeenschappelijke vergadering van gouverneur en raden en de commandanten van de krijgsmacht (gecombineerde krijgsraad) genomen. In eerste instantie droeg de nieuwe raad ook zorg voor civiele en criminele justitie. In 1806 werd uitvoering gegeven aan een resolutie van de Raad van Amerikaanse Koloniën, waarbij de instelling van een afzonderlijk college van justitie werd gelast. Deze Raad voor Civiele en Criminele Justitie zou bestaan uit de gouverneur als president (zonder stem) en zeven rechters, gekozen uit de ingezetenen.

Enkele maanden na het begin van het Tweede Engelse Tussenbestuur (1807-1816) werden de Raad van Politie en de Raad van Civiele en Criminele Justitie samengevoegd tot één college. Naast de gouverneur, die optrad als president, hadden de fiscaal, boekhouder-generaal en vier burgers zitting in deze gecombineerde raad. Maar in de praktijk bleven beide raden als afzonderlijke lichamen optreden en ieder voerde zijn eigen administratie. In 1808 werd door de Grote Raad een reglement vastgesteld voor de Kleine Raad die nu ook adviescollege werd van de landdrosten. De raden-commissarissen en commissarissen van Mindere Questiën en Verschillen brachten verslag uit van hun werkzaamheden in de Grote Raad. Criminele zaken werden door de fiscaal rechtstreeks in de Grote Raad gebracht. Onder de Engelse gouverneur Cockburn (1808-1809) was Curaçao opgedeeld in drie districten, ieder met een landdrost, die bevoegdheid kreeg om recht te spreken in kleine zaken tot 100 peso. Tegen hun uitspraken kon in beroep worden gegaan bij de Grote Raad.

Toen Curaçao in 1816 weer in Nederlandse handen kwam, trad het bij K.B. van 14 september 1815 vastgestelde *Reglement op het beleid van de regering, het justitiewezen, de handel en scheepvaart op Curaçao en onderhorige eilanden* in werking. Een gouverneur werd belast met het hoge uitvoerend gezag en tevens met het opperbevel over land- en zeemacht. De gouverneur was daarnaast president van de Raad van Politie, die verder bestond uit vier door de gouverneur te benoemen leden. Het provisionele reglement uit 1804 diende als basis; er veranderde weinig.

Het regeringsreglement van 1815 regelde ook de werkzaamheden en bevoegdheden van de Raad van Civiele en Criminele Justitie. Deze bestond uit een door de koning te benoemen president én vier raden, die voor een periode van zes jaar werden benoemd door de gouverneur. De raad werd bijgestaan door een secretaris. Bij het regeringsreglement van 1815 werd het college van commissarissen van 'Mindere Questiën en Verschillen' vervangen door een College van Commercie en Zeezaken dat bestond uit twee personen (personen met verstand van zaken op het gebied van handel en zeevaart) en een lid van de Raad van Politie die als voorzitter optrad. Het college hield zich bezig met zaken over vrachten, averij, geschillen tussen reders enz. Gewone voorkomende civiele en criminele zaken dienden voor het Hof van Civiele en Criminele Justitie. In door het College van Commercie en Zeezaken

behandelde zaken boven de 300 gulden of 150 peso was beroep mogelijk bij het Hof van Politie.

In 1823 traden reglementen in werking voor de administratie van de eilanden Aruba en Bonaire en werden de instructies voor de respectievelijke commandeurs vastgesteld. Bonaire werd aangemerkt als gouvernementsplantage. Het bestuur van het eiland werd gevormd door een commandeur met een eerste en tweede opzichter en een opzichter van de bossen, die tevens jachtmeester was. Civiele en strafzaken met betrekking tot bewoners van Bonaire werden afgehandeld door de Raad van Civiele en Criminele Justitie op Curaçao. Ook transportakten betreffende de verkoop van onroerend goed op Bonaire moesten op Curaçao worden gepasseerd. Op Aruba was er een vredegerecht, bestaande uit de commandeur en twee van de voornaamste ingezetenen, dat zorg droeg voor het bestuur en civiele zaken tot 90 peso mocht afdoen. In strafzaken mochten boetes tot een bedrag van maximaal 100 peso worden opgelegd en gevangenisstraf tot maximaal veertien dagen. De commandeur had ook een notariële functie.

1b. St. Eustatius, St. Maarten en Saba

St. Eustatius werd in 1636 gekoloniseerd als patroonschap. Nadat in 1683 de laatste patroon zijn aandeel aan de WIC had verkocht, kwam het eiland volledig onder bestuur van deze organisatie. Volgens een instructie uit 1686 had de commandeur van St. Eustatius in alles het oppergezag. Hij had zitting in een raad die verder bestond uit nog zes leden, onder wie de kapitein van de burgerij (deze stond aan het hoofd van de blanke burgerwacht). De raadsleden werden benoemd door de gouverneur uit een door de gezamenlijke burgerij opgestelde voordracht. De commandeur van St. Eustatius stelde ook de vice-commandeur van Saba aan. Gouverneur en raden werden ondersteund door een secretaris en later ook door een eerste gezworen klerk en een beëdigde klerk. Vanaf 1704 viel ook St. Maarten onder het gezag van de commandeur van St. Eustatius.

Het dagelijkse bestuur van St. Maarten was in handen van een vice-commandeur en een uit vier leden bestaande raad. De leden werden benoemd uit een voordracht van de burgerij. Een van de leden was altijd de kapitein-luitenant van de burgerij.

In 1795 werd een overeenkomst gesloten tussen de gouverneur ad interim en raden en de vertegenwoordigers van de Nationale Conventie van Frankrijk. De gouverneur ad interim werd daarna geschorst en vervangen door een kapitein-commandant over St. Eustatius, St. Maarten en Saba. Tussen 1801 en 1802 stonden de drie eilanden onder Engels bestuur.

In 1802 werd een instructie voor de gouverneur van St. Eustatius vastgesteld door het Staatsbewind. De band met St. Maarten en Saba werd verbroken. De gouverneur oefende het bestuur uit met een Raad van Politie, waarin hij een doorslaggevende stem had. De rechtspraak werd opgedragen aan een Raad van Justitie. De gouverneur van St. Maarten en Saba oefende bestuur en rechtspraak eveneens uit samen met een raad. Voor zowel politie- als justitiezaken bestond deze uit dezelfde personen, maar de administraties waren gescheiden. De raden werden ondersteund door een secretaris, die tevens optrad als ontvanger en als vendumeester. Daarnaast was er een klerk of secretaris voor de administratie van de gouverneur. Op Saba werd de titel van vice-commandeur in 1803 gewijzigd in vice-gouverneur en een onder het Engelse bestuur ingestelde raad bleef gehandhaafd. (In 1790 werd het bevolkingsaantal van het eiland nog als te gering beschouwd om voldoende bekwame raadsleden te kunnen leveren). Verder was er een secretaris die ook het ambt van vendumeester waarnam.

De gouverneurs dienden een journaal te houden van al hun ambtsverrichtingen waarvan iedere drie maanden afschriften aan de Raad van Koloniën moesten worden gestuurd. In 1810 kwamen de drie eilanden weer onder Engels gezag. Bestuur en rechtspraak werden uitgeoefend door een Engelse commandant, vanaf 1812 door een gouverneur en een raad.

Na herstel van het Nederlandse gezag in 1816 werd het *Reglement op het beleid van de regering, het justitiewezen, de handel en scheepvaart op het eiland St. Eustatius, St. Maarten en Saba* van kracht. De drie eilanden kwamen onder gezag van een op St. Eustatius zetelende gouverneur. Op St. Maarten werd deze vertegenwoordigd door een commandeur, die ook het gezag over Saba uitoefende. Het bestuur over St. Eustatius werd uitgeoefend door een Raad van Politie die werd voorgezeten door de gouverneur en verder bestond uit de boekhouder-generaal en vijf van de voornaamste en meest gekwalificeerde inwoners. Daarnaast was er een vijf leden tellende Raad van Justitie. De leden van beide raden werden benoemd voor een periode van vijf jaar. Opvolgers voor aftredende raadsleden werden door de gouverneur benoemd uit een door de raden zelf op te stellen voordracht. De gouverneur stelde ook iemand van buiten de raad als fiscaal aan en hij benoemde een secretaris die beide raden bediende. Daarnaast stond er een gouvernementssecretaris ten dienste van de gouverneur. Voor St. Maarten en Saba werd een afzonderlijke Raad van Politie en Raad van Justitie ingesteld. Deze twee raden bestonden tot 1817 evenals in 1802 uit dezelfde personen, daarna werden in beide raden verschillende personen aangesteld. In 1820 kwam Saba weer rechtstreeks onder bestuur van St. Eustatius, dat op het eerstgenoemde eiland werd vertegenwoordigd door een vice-commandant.

2. Suriname

Nadat tijdens de tweede expeditie van Abraham Crijnsen in 1668 Suriname definitief op de Engelsen was veroverd - spoedig na de verovering van 1667 waren de Engelsen erin geslaagd Suriname te heroveren - kwam de kolonie onder Zeeuws bestuur en bleef dat tot 1682. De Staten van Zeeland oefenden het hoogste gezag uit. Er werd in de kolonie een voorlopig bestuur gevormd, bestaande uit een vanuit Zeeland overgezonden gouverneur, die samen met drie Nederlanders en twee Engelsen een voorlopige Raad van Justitie vormde. Het bestuur werd uitgeoefend door een voorlopige Raad van Politie, waarin naast de gouverneur de twee hoogste militairen in de kolonie en drie Nederlandse inwoners zitting hadden. Na het overlijden van de gouverneur in 1680 bleek er onvrede te bestaan onder de inwoners van de kolonie over het functioneren van de raden. Afgevaardigden uit de verschillende districten dienden een memorie in waarin verzocht werd de door de gouverneur aangestelde raden van politie en justitie te vervangen door twaalf met name genoemde personen. Er werd hieraan gedeeltelijk tegemoet gekomen; de zittende zeven raadsleden werden aangevuld met vijf van de door inwoners voorgestelde personen.

Bij het octrooi van 1682, dat tot 1795 van kracht is geweest, werd bepaald dat de gouverneur het hoogste gezag in de kolonie zou hebben. De in 1683 opgerichte Sociëteit van Suriname benoemde de gouverneur. De drie participanten van de Sociëteit (de WIC, de stad Amsterdam en de familie van Aerssen van Sommelsdijck), hadden ieder één stem. De benoeming van de gouverneur moest door de Staten-Generaal worden bekrachtigd. De gouverneur werd in zijn bestuur bijgestaan door wat officieel heette de Raad van Politie en Criminele Justitie, maar in Suriname meestal als Hof van Politie werd aangeduid. Dit orgaan zou bestaan uit tien van de meest prominente kolonisten, die voor het leven werden benoemd door de gouverneur uit dubbeltallen opgesteld door alle vrije kolonisten. Daarnaast had ook de commandant van de troepen zitting in het Hof van Politie, evenals de fiscaal met een adviserende stem. Verder had het Hof een secretaris. Gouverneur en Raden van Politie oefenden ook de criminele rechtspraak uit, maar fungeerden niet als rechtbank in

militaire strafzaken. De civiele rechtspraak werd verzorgd door een Raad van Justitie, die in Suriname in de regel Hof van Justitie werd genoemd. Deze raad bestond uit de gouverneur en zes, vanaf 1744 tien leden, de fiscaal en een secretaris. De raden werden voor de duur van twee jaar benoemd door de gouverneur uit dubbeltallen opgesteld door het Hof van Politie. Tijdens de Engelse tussenbesturen (1799-1802 en 1804-1816) bleef deze bestuursconstructie gehandhaafd.

Tussen 1816 en 1828 bestond het Hof van Civiele Justitie uit een president, vijf leden en een secretaris die per K.B. werden benoemd. De gouverneur benoemde daarnaast nog twee buitengewone leden. In het Hof van Politie en Criminele Justitie trad de gouverneur op als president. Daarnaast bestond dit Hof uit de raad-fiscaal, negen leden en een secretaris. In 1828 werden beide hoven samengevoegd.

3. *Berbice, Demerary en Essequibo*

Vanaf het einde van de zestiende eeuw waren er Nederlandse expedities naar het rivierengebied langs de kuststrook van het huidige Guyana. Er werden handelsposten zonder onderling verband door particuliere ondernemers gevestigd, die veelal na enige tijd door Spanjaarden, Portugezen of indianen vernietigd werden. Een uitzondering hierop was de bloeiende kolonie gedurende bijna een halve eeuw van de Zeeuw Aert Adriaanszoon Groenewegen. Hij vestigde zich in 1616 bij een door de Portugezen verlaten fort in de Essequibo, dat hij herstelde en 'Kijkoveral' noemde. Hij maakte zich bemind bij de plaatselijke bevolking en huwde een inheemse.

Na 1621 vielen alle expedities en vestigingen onder het gezag van de WIC, waarbij de kamer Zeeland zich ook op dit gedeelte van de Wilde Kust richtte. Zo kreeg de Vlissinger reder en koopman Abraham van Pere sr. in april 1627 toestemming een kolonie aan de Berbice te vestigen. Een gebied kreeg hij in leen als een patroonschap. Koopvaardijkapiteins traden als bestuurders, commandeurs, ter plaatse op, bijgestaan door een Kleine Raad van voornaamste planters. Kort daarna vaardigde de WIC een voorlopig charter uit, het *Generale ordre van de coloniërs op de kuste van Guiana*, dat in maart 1628 zijn definitieve vorm kreeg (Kolonisatie- of Zeeuwisch Charter). De regeling beoogde uitbreiding en intensivering van agrarisch gebied.

Het verlies van Nederlands Brazilië (1654) was voor de bewindhebbers van de kamer Zeeland aanleiding een kolonisatieplan op te stellen om emigratie door bemiddelden naar de Wilde Kust te stimuleren, in het bijzonder langs de Essequibo, de Demerary en de Pomeroon (Notificatie van oktober 1656). Het was een eerste stap om de drie Walcherense steden Middelburg, Vlissingen en Veere aan de Wilde Kust te verbinden. In de komende jaren zouden meerdere stukjes land voor plantagebouw in gebruik worden genomen; Demerary werd vanaf 1671 door Essequibo 'bestuurd'.

Bij de reorganisatie van de Compagnie in 1674 kwam Essequibo rechtstreeks onder haar bewind, de kamer Zeeland, te vallen; hieraan werd Demerary in 1740 toegevoegd. Berbice bleef als patroonschap voor de heren Van Pere behouden totdat in 1712 enkele Amsterdamse kooplieden het gebied in handen kregen na een aanval van de Fransen. Een belangrijke bestuurder in de achttiende eeuw voor Essequibo en Demerary was Laurens Storm van 's Gravesande. Hij klom op van secretaris-boekhouder (1737) en commandeur (1743) tot gouverneur-generaal van de beide kolonies (1752-1772). Hij was voorzitter van de Raad van regering en van het Hof van justitie. Van de Raad maakten verder deel uit: de commandeur van de troepen, de commandeur van Demerary, directeurs van compagniesplantages of andere burgers en de secretaris. Het Hof van justitie bestond naast de gouverneur-generaal uit de commandeur der troepen, de commandeur van Demerary, de secretaris en vier vooraanstaande burgers, van wie twee uit Demerary. Demerary had zelf

een Kleine Raad. De secretaris van de koloniën had het recht direct met de Heren Tien te corresponderen.

Om Berbice tot grotere bloei te brengen, werd in 1714 een maatschappij opgericht, die door de uitgifte van aandelen werd gefinancierd: de Sociëteit of Directie van Berbice. Deze directie van zeven personen, gevestigd in Amsterdam, was verantwoordelijk voor bestuur en verdediging van de kolonie Berbice en stelde daarvoor ter plaatse een gouverneur aan. Deze riep voor politieke en militaire zaken de Raad van Regering bijeen. Aangezien bij deze Raad ook de criminele justitie berustte, werd zij later Raad of Hof van Politie genoemd. De gouverneur was tevens voorzitter van het Hof van (civiele) Justitie. Leden der hoven werden gekozen uit de kolonisten, meestal waren dat directeuren en eigenaren van plantages. De rechtspraak bleef gebrekkig. De grote slavenopstand van 1763-1764 bracht de Directie in flinke (financiële) problemen. Eind 1795 ging de Directie op in het West-Indisch Comité.

In de roerige periode 1780-1814 zijn de drie kolonies afwisselend in Engelse, Franse en terug in Nederlandse handen geweest, zonder grote wijzigingen in bestuursstructuren. De beëindiging van het Nederlandse bestuur werd definitief na het verdrag van Londen (13 augustus 1814). Essequibo, Demerary en Berbice kwamen eigenlijk eerst door Engelse investeringen na 1799 goed tot ontwikkeling.

Periode 1828 - 1845 (Gouvernement-Generaal)

1. Suriname

In 1827 kreeg commissaris-generaal J. van den Bosch opdracht om de mogelijkheden te onderzoeken om tot een eenvoudiger bestuur in de West-Indische koloniën te komen. Op grond van zijn advies kwam er in 1828 een in Paramaribo zetelende gouverneur-generaal. Daarnaast kwam er als adviserend orgaan een Hoge Raad der West-Indische Bezittingen. Behalve de gouverneur-generaal bestond deze raad uit de procureur-generaal, de controleur-generaal der financiën, de commissaris van 's Rijks Domeinen, de commissaris voor inlandse bevolking, slaven, armenwezen, onderwijs en kerkelijke zaken en een secretaris. De burgers waren niet meer in het bestuur vertegenwoordigd.

In 1833 werd het *Reglement op het beleid der Regeering in de kolonie Suriname* (vastgesteld bij K.B. van 9 augustus 1832, nr. 89) van kracht. De Hoge Raad werd vervangen door een Koloniale Raad. Dit orgaan, dat bestond uit de procureur-generaal, administrateur van financiën en zes van de aanzienlijkste inwoners, deels grondbezitters in de kolonie woonachtig, deels vertegenwoordigers van afwezige grondbezitters, had vooral een adviserende functie op het gebied van de totstandkoming van nieuwe wetten, reglementen enz. De gouverneur-generaal trad op als voorzitter van de Koloniale Raad. De raad werd administratief ondersteund door de gouvernementssecretaris en overige ambtenaren van de gouvernementssecretarie. Het Hof van Civiele en Criminele Justitie werd vervangen door een Gerechtshof van de kolonie Suriname.

In de districten buiten Paramaribo voerde de gouverneur-generaal het beheer door tussenkomst van heemraden.

2a. Curaçao en de onderhorige eilanden

Per 1 maart 1828 werd het *Reglement op het beleid van de Regeering, het Justitiewezen, den Handel en Scheepvaart op Curaçao en de onderhorige eilanden* van kracht. Het hoogste gezag berustte bij de gouverneur-generaal der Nederlandse West-Indische Bezittingen in Paramaribo. Het uitvoerende gezag was opgedragen aan een op Curaçao gestationeerde directeur, die tevens bevelhebber was van de plaatselijke land- en zeemacht en van de

gewapende burgerwacht. De directeur rapporteerde periodiek (in ieder geval jaarlijks een uitvoerig rapport) over de staat van de drie eilanden aan de gouverneur-generaal in Paramaribo.

De directeur was president van de Raad van Politie die verder bestond uit vier leden, namelijk twee ambtenaren en twee burgers. Benoeming geschiedde de eerste keer door de koning en daarna met goedkeuring van de gouverneur-generaal in Paramaribo. De Raad van Politie beoordeelde de door de directeur opgestelde begroting en nam verder beslissingen in onder meer zaken zoals manumissie en het onder curatele stellen van personen. De Raad van Politie trad op als rechtbank in civiele zaken (boven de f 300) en als beroepscollege voor de Rechtbank van Kleine Zaken en het College van Commerce en Zeezaken. Verder controleerde de raad de boekhouding van de weeskamer en deed voordrachten ter vervulling van vacatures in het gemeentebestuur bij de gouverneur-generaal in Paramaribo. Het gemeentebestuur, dat was belast met het lokale bestuur, bestond uit een president, twee wethouders, twee burgers en een secretaris. In 1833 werd het gemeentebestuur ontbonden waarna de taken van dit college tijdelijk werden overgenomen door de Raad van Politie. De commissaris van politie, ondergeschikt aan het gemeentebestuur, was verantwoordelijk voor de handhaving van de orde; hij nam ook het fiscaalsambt waar en trad op als zaakgelastigde van de hoge overheid of de gemeente bij het College van Kleine Zaken. In 1834 kreeg de functie de benaming procureur des Konings.

Per 1 mei 1834 trad het *Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Curaçao en de onderhorige eilanden* in werking. Het hoogste gezag bleef berusten bij een gouverneur-generaal in Paramaribo, die op Curaçao, Aruba en Bonaire werd vertegenwoordigd door een ambtenaar die nu de titel van gezaghebber kreeg. De Raad van Politie werd vervangen door een Koloniale Raad, waarvan de gezaghebber voorzitter was en die verder bestond uit de procureur des Konings, de administrateur der financiën en drie der aanzienlijkste ingezetenen. De Koloniale Raad had een informatieve en adviserende functie. De koloniale secretaris ondersteunde de raad in zijn werkzaamheden.

Conform het regeringsreglement van 1828 bleef, evenals in de vorige periode, de rechtspraak berusten bij de Raad van Civiele en Criminele Justitie. Deze bestond uit een president en zes leden: twee der voornaamste ambtenaren en vier burgers, waarvan twee grondeigenaren en twee kooplieden. De raad werd ondersteund door een secretaris. Eenvoudige zaken en belastingzaken werden afgehandeld door twee raden-commissarissen uit de raad (commissarissen van de rol). Dezen droegen ook zorg voor het verhoren van verdachten en getuigen. Ook het in de voorgaande periode ingestelde College van Kleine Zaken en het College van Commerce en Zeezaken bleven na 1828 gehandhaafd. Het eerste college bestond uit de president van de Raad van Civiele en Criminele Justitie en twee leden uit die raad. Zij handelden kleine criminele en civiele zaken tot f 150 af. Het tweede college bestond uit twee raadsleden en twee kooplieden.

In 1834 werden de Raad voor Civiele en Criminele Justitie, het College van Kleine Zaken en het College van Commerce en Zeezaken ontbonden. De rechtspleging werd voortaan uitgeoefend door een rechtbank. Afhandeling van eenvoudige zaken werd opgedragen aan drie leden van de rechtbank, als Commissarissen belast met Kleine Zaken. Zaken voorheen behandeld door het College van Commerce en Zeezaken werden voortaan door de rechtbank behandeld. Het Openbaar Ministerie (O.M.) werd vertegenwoordigd door een procureur des Konings (voorheen commissaris van politie).

2b. St. Eustatius, Saba en St. Maarten

Bij besluit van 28 maart 1828 van de commissaris-generaal Van den Bosch werd St. Maarten rechtstreeks onder gezag van de gouverneur-generaal in Paramaribo gesteld. Er kwam geen

nieuw regeringsreglement; het reglement van 1815 bleef gehandhaafd tot 1834. In dat jaar werd een bij K.B. van 20 november 1833, nr. 85 vastgesteld regeringsreglement van kracht. Het hoogste gezag bleef berusten bij de gouverneur-generaal in Paramaribo, die op het eiland werd vertegenwoordigd door een gezaghebber (voorheen president van de Raad van Politie). De gezaghebber moest een journaal bijhouden waarvan iedere drie maanden een kopie aan de gouverneur-generaal moest worden gezonden. Aan de gezaghebber werd een Koloniale Raad toegevoegd, waarvan hij voorzitter was. Deze raad, die bestond uit zes van de aanzienlijkste burgers, kwam op verzoek van de gezaghebber bijeen en had een adviserende en voorlichtende taak. De raad kreeg secretariële ondersteuning van de koloniale secretaris. In 1834 werd een procureur des Konings aangesteld, die tevens als notaris optrad, alsmede een administrateur der financiën, een koloniale ontvanger, tevens president van de wees- en onbeheerde boedelkamer, en nog enkele lagere ambtenaren.

Voor St. Eustatius en Saba werd in 1828 wel een nieuw regeringsreglement van kracht. De gouverneur-generaal werd op de twee eilanden vertegenwoordigd door een commandeur. Daarnaast kwam er een gemeenteraad bestaande uit twee wethouders en vier leden, voorgezeten door de commandeur en ondersteund door een secretaris. De eerste wethouder was belast met bestuurszaken en vertegenwoordigde tevens het O.M. De tweede wethouder had het toezicht over de financiële zaken van de eilanden en trad op als president van de wees- en onbeheerde boedelkamer. De rechtspleging bleef in handen van een Raad van Civiele en Criminele Justitie, die bestond uit een president en zes leden, twee ambtenaren en vier ingezetenen, waarvan twee kooplieden en twee grondbezitters. Bij K.B. van 20 november 1833, nr. 85 werd het *Reglement op het beleid in de kolonie St. Eustatius en Saba* vastgesteld, dat in 1834 van kracht werd. De vertegenwoordiger van de gouverneur-generaal op de eilanden kreeg nu de titel van gezaghebber. Hij bekleedde het voorzitterschap van een Koloniale Raad die in de plaats kwam van de gemeenteraad en die bestond uit zes van de meest notabele ingezetenen. De raad werd ondersteund door een secretaris. De gezaghebber werd op Saba vertegenwoordigd door een commandeur. Met het opheffen van de gemeenteraad waren ook de functies van eerste en tweede wethouder verdwenen. De gemeentesecretarie en gouvernementssecretarie werden samengevoegd tot een koloniale secretarie. Het O.M., voorheen vertegenwoordigd door de eerste wethouder, werd nu opgedragen aan een procureur des Konings. De Raad van Civiele en Criminele Justitie werd vervangen door de Rechtbank der kolonie St. Eustatius en Saba, die bestond uit zes ingezetenen. Het College (Rechtbank) van Kleine Zaken werd vervangen door een uit drie leden bestaande Commissie uit de Rechtbank tot de Kleine Zaken.

Periode na 1845

1. Suriname

Het regeringsreglement van 1832 werd bij K.B. van 14 mei 1845, nr. 43 gewijzigd en aangevuld. Het gouvernement-generaal werd opgeheven. De interne bestuurlijke organisatie bleef in grote lijnen gehandhaafd tot het van kracht worden van het regeringsreglement van 1865. Er kwam een scheiding tussen wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht. De door de Nederlandse regering benoemde gouverneur werd bijgestaan door een geheel uit ambtelijke leden bestaande Raad van Bestuur. Daarnaast werden de Koloniale Staten ingesteld. De gouverneur benoemde vier leden van dit orgaan terwijl de overige leden rechtstreeks door de bevolking werden gekozen op basis van censuskiesrecht.

2. Curaçao

Bij K.B. van 9 april 1845, nr. 8, werd bepaald dat Curaçao en de onderhorige eilanden, waaronder nu ook St. Eustatius, St. Maarten en Saba waren gevoegd, direct vielen onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Koloniën. De gouverneur resideerde op Curaçao en werd op ieder van de andere eilanden vertegenwoordigd door een vice-gouverneur. Bij het al vóór de goedkeuring van de Grondwet van dat jaar vastgestelde regeringsreglement van 1848, dat tot 1865 van kracht bleef, werd de gouverneur van Curaçao verplicht om alle voorstellen van de raad - bestaande uit vier door de koning benoemde ambtloze burgers en twee ambtelijke leden - die hij niet in behandeling wenste genomen te zien, met zijn overwegingen en advies aan het ministerie van Koloniën voor te leggen.

Volgens het op de Grondwet van 1848 geënte *Reglement op het Beleid der Regeering in de kolonie Curaçao* kreeg de door de Nederlandse regering benoemde gouverneur de uitvoerende macht. De minister van Koloniën droeg de gouverneur de uitvoering van K.B.'s en beschikkingen op. De gouverneur werd bijgestaan door een adviescollege, de Raad van Bestuur, dat bestond uit de gouverneur als voorzitter, een ondervoorzitter (tot 1901 de procureur-generaal) en drie eveneens ambtelijke leden. Er werd naast de gouverneur een vertegenwoordigend medewetgevend college ingesteld dat de naam Koloniale Raad kreeg. Hierin hadden de vijf ambtelijke leden van de Raad van Bestuur zitting en acht vertegenwoordigers van de lokale elite.

Beknopte literatuurlijst

- R. Bijlsma (herzien en bewerkt door T. van der Lee), *Inventaris van de archieven van St. Eustatius, St. Maarten en Saba* ('s-Gravenhage, 1994).
- R. Bijlsma (herzien en bewerkt door T. van der Lee), *Inventaris van het oud archief Curaçao, Bonaire en Aruba tot 1828* ('s-Gravenhage, 1989).
- M.F. da Costa Gomez, *Het wetgevend orgaan van Curaçao. Samenstelling en bevoegdheid bezien in het kader van de Nederlandsche koloniale politiek* (Amsterdam, 1935).
- B. de Gaay Fortman, 'The colony of Curaçao under British rule from 1807-1816', in: M.A.P. Meilink-Roelofs (ed.), *Dutch authors on West Indian History. A historiographical selection* (Den Haag, 1982), p. 282-298.
- Ch.T. Gehring en J.A. Schiltkamp, *Curaçao papers, 1640-1665* (Interlaken NY, 1987).
- J. van Goor, *De Nederlandse koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag, 1994).
- C. Ch. Goslinga, (ed. by M.J.L. van Yperen), *The Dutch in the Caribbean and in the Guianas 1680-1791* (Assen, 1985).
- C. Ch. Goslinga, *A short history of the Netherlands Antilles and Surinam* (The Hague, 1979).
- G.J. van Grol, *De grondpolitiek in het West-Indisch Domein der Generaliteit*, (Onveranderde herdruk van de uitgave 's-Gravenhage, 1934-1947. Amsterdam, 1980), vier delen.
- H. den Heijer, *De geotrooieerde compagnie. De VOC en de WIC als voorlopers van de naamloze vennootschap* (Deventer, 2005).
- E. Hoogendijk (herzien en bewerkt door T. van der Lee), *Inventaris van de archieven van Curaçao en de onderhorige eilanden Bonaire en Aruba na 1828* ('s-Gravenhage, 1995).
- H. Jordaan, *Slavernij en vrijheid op Curaçao; De dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt* (Leiden, 2012).
- 'Laurens Storm van 's Gravesande', in: Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (NNBW), deel VII (Leiden, 1927), kol. 1180-1186.
- G.W. van der Meiden, *Betwist bestuur. Een eeuw strijd om de macht in Suriname, 1651-1753* (Amsterdam, 1987).
- *Overzee. Nederlandse koloniale geschiedenis 1590-1975*. Onder red. van E. van den Boogaart ... et al. (Haarlem, 1982).
- J. van der Vlis-Ruseler, *Inventaris van de Sociëteit van Berbice 1720-1795 (1802)* ('s-Gravenhage, 1971).
- H. Waltmans, *Een Koninkrijk met de West. Hoofdstukken uit de politieke geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba 1634-2000* (Oosterhout, 2003).
- H. Waltmans, *Suriname 1650-2000. Een politieke studie* (Oosterhout, 2002).